

УДК 37. 211.24

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-40>**Наталія ЯКОВЕНКО,***orcid.org/0000-0003-2587-8047**старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) natasha.yakovenko@gmail.com*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УСНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВВНЗ ОСВІТИ

Стаття присвячена визначенню шляхів удосконалення усної мовленнєвої діяльності курсантів вищого військового закладу. Визначено, що навчальна дисципліна «Іноземна мова для професійного спілкування» ВВНЗ освіти є однією з ланок професійного навчання, яка забезпечує формування здібностей курсантів до професійної діяльності. Зазначено, що одним із компонентів англомовної комунікативної компетентності є компетентність у говорінні, яка забезпечує ефективне усне спілкування з урахуванням мовних, мовленнєвих, соціокультурних норм, ситуацій, намірів тощо. Тому формування професійно орієнтованої англомовної компетентності в говорінні є важливим завданням іншомовної підготовки курсантів – майбутніх професіоналів військової справи. Виявлено, що професійно-ділове спілкування реалізується у таких різновидах, як: виступи, доповіді на конференціях і семінарах, обговорення, дебати; професійні дискусії; опис місця праці та професійних обов'язків; виклад, опис чи обговорення професійних інтересів; спілкування під час відповідей на запитання чи інтерв'ювання зарубіжних колег із питань, що становлять професійний інтерес; обговорення програм, виступів учасників конференцій, обмін враженнями по закінченні роботи конференцій, під час брифінгів тощо. Окреслено, що розвиток говоріння на заняттях з англійської, як і будь-якої іншої іноземної мови, здійснюється за допомогою навчання монологічного та діалогічного мовлення. Виявлена низка ефективних елементів у процесі удосконалення мовленнєвих навичок та інформаційно-комунікаційної компетентності, таких як: презентація, проект, ділова гра та інші. Під час розгляду ефективних елементів у процесі удосконалення мовленнєвих навичок дійшли висновку, що важливо акцентувати увагу на розвитку таких здібностей курсантів, як: запам'ятовування інформації, уважність, вміння виділяти у висловлюванні головне, відповідальність, ввічливість, вміння ставити цілі, планувати діяльність, розподіляти функції та інші вміння, які забезпечать курсантам успішність як під час навчання, так і у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, компетентність у говорінні, професійне спілкування, мовленнєві навички, інформаційно-комунікаційні технології.

Nataliya YAKOVENKO,*orcid.org/0000-0003-2587-8047**Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine
(Kharkov, Ukraine) natasha.yakovenko@gmail.com*

WAYS OF IMPROVING THE CADETS ORAL SPEECH ACTIVITY IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN HIGHER MILITARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the definition of ways to improve the oral speech activity of cadets of a higher military institution. It is determined that the discipline "Foreign language for professional communication" in higher education is one of the links of professional training, which provides the formation of the abilities of cadets to professional activities. It is noted that one of the components of English-language communicative competence is competence in speaking, which provides effective oral communication taking into account language, speech, socio-cultural norms, situations, intentions, etc. Therefore, the formation of professionally oriented English-speaking competence in speaking is an important task of foreign language training of cadets – future military professionals. It is revealed that professional and business communication is realized in such varieties as: speeches, reports at conferences and seminars, discussions, debates; professional discussions; job description and professional responsibilities; presentation, description or discussion of professional interests; communication while answering questions or interviewing foreign colleagues on issues of professional interest; discussion of programs, speeches of conference participants, exchange impressions after conferences, during briefings, etc. It is outlined that the development of speaking in English, as well as any other foreign language, is carried out through the teaching of monologue and dialogic speech. A number of effective elements in the process of improving speech skills and information and communication competence have been identified, such as: presentation, project, business game and others. During the consideration of effective elements in the process of improving speech skills, it was concluded that it is important to focus on the development of such abilities of cadets as: memorizing information, attentiveness, ability to highlight, responsibility, politeness, ability to set goals, plan activities, distribute functions and other skills that will ensure cadets' success both during their studies and in their future professional activities.

Key words: speech activity, competence in speaking, professional communication, speech skills, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Вивчення іноземної мови в сучасному світі – це одна з найважливіших складових частин іміджу сучасної успішної людини. Загалом людина, яка володіє мовами, є різнобічно розвинутою особистістю, володіє кращими здібностями пізнавати щось нове, вільніша та впевненіша у спілкуванні з людьми. Сьогодні володіння іноземними мовами – це насамперед ключ до нових можливостей та успіху, віконце, яке відкривається перед людиною та робить її духовний стан набагато яскравішим, цікавим. В умовах сучасного світу, який швидко змінюється та розвивається, воно є необхідним компонентом професійної діяльності фахівця будь-якого рівня, особливо це стосується військових. Важлива роль мовної підготовки у загальній системі підготовки Збройних сил та вимоги до неї зростають, це зумовлено поглибленням стратегічного партнерства України з НАТО, її активною участю в міжнародних зусиллях із подолання загроз миру і безпеці у всьому світі і реформою Збройних сил України. Тому важливе місце відводиться саме вищим військовим навчальним закладам, а володіння англійською мовою повинно стати не вимогою, а потребою часу для кожного військовослужбовця, кожного курсанта військового ВНЗ.

Аналіз досліджень. Навчальна дисципліна «Іноземна мова для професійного спілкування» ВВНЗ освіти є однією з ланок професійного навчання, яка забезпечує формування здібностей курсантів до професійної діяльності. Рекомендована типова програма з англійської мови для спеціальних цілей передбачає формування у курсантів вищих військових навчальних закладів професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Викладання іноземної мови для нефілологічних спеціальностей значною мірою відрізняється від викладання іноземної мови як профільюючого предмета. У цьому разі здійснюється викладання іноземної мови як мови професійного спілкування, що поєднує у собі знання мови та профільюючого фаху. Одним із компонентів англійської комунікативної компетентності є компетентність у говорінні, яка забезпечує ефективне усне спілкування з урахуванням мовних, мовленнєвих, соціокультурних норм, ситуації, намірів тощо. Тому формування професійно орієнтованої англійської компетентності в говорінні є важливим завданням іншомовної підготовки курсантів – майбутніх професіоналів військової справи.

Метою статті є висвітлення проблем активізації навчального процесу вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ військового профілю.

Виклад основного матеріалу. Фахівці з методики навчання іноземних мов визначають говоріння як усний продуктивний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого реалізується усне спілкування іноземною мовою як у діалогічній, так і в монологічній формах. Структуру акту говоріння становлять: мета, мотив, в основі якого лежать потреби мовців, предмет, який становлять думки мовців, продукт, що є самим висловлюванням у діалогічній чи монологічній формах, результат, що полягає у вербальній чи невербальній реакції адресата чи адресатів на висловлювання (Бігич, 2013: 298). Структура компетентності в говорінні майбутніх військових безпосередньо залежить від їхніх професійних обов'язків та професійних функцій. У контексті виконання професійних обов'язків і функцій пріоритетним постає питання професійно орієнтованого спілкування англійською мовою, зокрема говоріння. На основі результатів наукових розвідок В. Черниш ми можемо зробити висновок, що іноземна мова використовується фахівцями у двох сферах: у сфері організованого аудиторного навчання та у сфері професійно-ділового спілкування. Спілкування у цих сферах відбувається на відповідних рівнях: адаптивному і професійно-комунікативному (Черниш, 2015: 312). На адаптивному рівні реалізується мовленнєва діяльність курсантів на навчальному занятті, а на професійно-комунікативному рівні відбувається професійно-ділове та соціально-професійне спілкування. Професійно-ділове спілкування реалізується у таких різновидах: виступів, доповідей на конференціях і семінарах, обговорень, дебатів; професійних дискусій; опису місця праці та професійних обов'язків; викладу, опису чи обговорення професійних інтересів; спілкування під час відповідей на запитання чи інтерв'ювання зарубіжних колег із питань, що становлять професійний інтерес; обговорення програм, виступів учасників конференцій, обміну враженнями по закінченні роботи конференцій, під час брифінгів тощо. Соціально-професійне спілкування реалізується у процесі комунікації з колегами; включає етикет комунікативної поведінки в ситуації знайомства, представлення, обміну персональними даними, прощання із зарубіжними колегами; ведення уточнювальних телефонних переговорів у зв'язку з отриманням запрошення взяти участь у міжнародному семінарі чи конференції; під час перерв у роботі; в ситуаціях офіційних прийомів (Черниш, 2015: 52). Усі ці сфери професійно орієнтованого спілкування, зокрема говоріння, у сучасному світі реалізуються із залученням інформаційно-комунікаційних технологій.

Професійно орієнтоване говоріння передбачає також володіння майбутніми фахівцями військової справи такими вміннями: презентувати новітні технології у сфері військового озброєння, техніки чи організації навчання; самостійно планувати та доповідати про особливості проведення тренувань; стимулювати колег до обговорення сучасних проблем; мотивувати підлеглих до покращення навчання та опанування новими знаннями; робити презентації та доповіді з професійних питань; брати участь в обговореннях та дискусіях; обмінюватися досвідом з колегами, що є носіями англійської мови (Vorisko, 2004: 110). Нині в теорії і методиці навчання іноземних мов у ЗВО актуальні порогові рівні володіння іноземними мовами, обґрунтовані укладачами Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Згаданий документ визначає рівні комунікативної компетентності в аспектах мови і видах мовленнєвої діяльності, окреслює параметри і критерії оцінювання рівнів володіння мовою і комунікативною компетентністю як ціллію навчання, способи оцінювання сформованості у курсантів комунікативної компетентності за допомогою тестових технологій (Ніколаєв, 2003: 12).

Так, укладачі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти запропонували шестирівневу шкалу рекомендованих рівнів володіння мовою (Ніколаєв, 2003: 22):

- початковий рівень першого ступеня (A1);
- рівень елементарного користувача (Breakthrough);
- початковий рівень другого ступеня (A2);
- середній рівень / рівень «виживання» (Waystage);
- середній рівень першого ступеня (B1);
- рубіжний рівень (Threshold);
- середній рівень другого ступеня (B2);
- продвинутий рівень / рівень «незалежного користувача» (Vantage);
- рівень вільного володіння першого ступеня (C1);
- рівень ефективної операційної компетентності / автономний рівень (Effective Operational Proficiency);
- рівень вільного володіння другого ступеня (C2);
- рівень «глобального професійного володіння» / рівень «глобальної операційної компетентності» (Mastery).

Оскільки «шкала рівнів володіння іноземною мовою набула великої популярності завдяки її універсальності й гнучкості, можливості застосування для усіх іноземних мов, спрямованості на практичне оволодіння іноземною мовою, орієнтації на діяльнісний підхід у навчанні, відповідності професійним та віковим інтересам тих, хто навчається»

(Микитенко, 2011: 198), у контексті нашого дослідження вимірюватимемо рівні сформованості англійської компетентності в говорінні, користуючись шкалою згаданих вище порогових рівнів сформованості комунікативної компетентності із Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Розвиток говоріння на заняттях з англійської, як і будь-якої іншої іноземної мови, здійснюється за допомогою навчання монологічного та діалогічного мовлення. Монологічне мовлення у сучасній лінгвістиці розглядається як активна мовленнєва діяльність, що розрахована на пасивне та опосередковане сприйняття. Монологічне мовлення оформлюється за допомогою лексичних та граматичних засобів, які його характеризують. Кожен монолог тією чи іншою мірою має елементи діалогу. Він містить звернення, риторичні питання тощо, тобто прагнення того, хто говорить підвищити активність адресата. Монологічне мовлення можна розвивати за допомогою таких вправ:

I. З опорою на питання:

- 1) вправи на поєднання чи роз'єднання речень;
- 2) запам'ятовування фраз та їх вживання;
- 3) розширення чи скорочення речень;
- 4) повідомлення описового або порівняльного характеру;

5) оцінка матеріалу, який прочитано чи прослухано;

II. Без опори на питання:

- 1) складання логічної схеми послідовності фраз;
- 2) опора на ситуацію: а) з планом; б) без плану;
- 3) з опорою на текст;
- 4) з опорою на наочність.

Діалогічне мовлення – це обмін висловлюваннями-репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття, що активізує роль кожного курсанта, який бере участь у діалозі. Для діалогічного мовлення типовими є зв'язки: питання/відповідь, доповнення/пояснення; згода/заперечення; формули мовленнєвого етикету тощо.

Дієвими засобами навчання усної іноземною мовою комунікації можуть стати презентація і проект. Презентацію можна визначити як логічний чітко побудований виступ на задану тему. Презентація з іноземною мовою відбувається у вигляді доповіді або повідомлення за допомогою мультимедійних засобів. Працюючи самостійно над підготовкою презентації-повіді, курсанти опрацьовують матеріали підручників, читають статті, монографії, ведуть пошук в Інтернеті. Пізнавальні інтереси стають більш широкими і багатограними, закріплюється інтерес до практичного оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування (Авсюкевич, 2009: 66). Ефективним елементом у процесі удосконалення мовленнєвих навичок та

інформаційно-комунікаційної компетентності є також ділова гра.

Ділова гра – це навчальний прийом, що передбачає вільне говоріння курсанта в межах певних комунікативних ситуацій, коли він виступає в ролі одного з учасників іншомовного фахового спілкування. Я. Дьячкова зауважує, що саме ділова гра гармонійно інтегрується у структуру формування іншомовної компетентності в говорінні (Дьячкова, 2014: 93). Базовим компонентом ділової гри є вирішення професійно спрямованої ситуації, що забезпечує максимальну активність комунікативної діяльності курсантів та спонукає до пошуку шляхів її виконання. Під час гри курсанти оволодівають такими мовленнєвими вміннями діалогічного мовлення, як: уміння ініціювати і закінчувати діалог, підтримувати спілкування, використовуючи мовленнєві кліше, розширювати запропоновану співрозмовником тему розмови, вживати необхідні форми, характерні для діалогу, запитувати інформацію, комбінувати репліки згідно з комунікативним наміром, адекватно реагувати на репліки, емоційно забарвлювати діалог, вести бесіду з кількома особами відповідно до комунікативної ситуації в межах тематики (Бігич, 2013: 302).

В умовах справжнього комунікативного середовища відбувається динамічний обмін інформацією, адаптація до презентації нової інформації, сприйняття лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників; мисленнєва перебудова побаченого, прочитаного та почутого. Використання віртуального середовища, створеного засобами інформаційно-комунікаційних технологій (вебквест, кейси, презентації, відеоконференція), з автентичним змістом сприяє активізації творчості і самостійності у виборі мовного оформлення висловлювання у процесі вирішення певного комунікативного завдання.

У зв'язку з цим необхідно враховувати професійні обов'язки, функції та ролі майбутніх фахівців військової справи, акцентувати увагу на розвитку

в них таких якостей, як: запам'ятовування інформації, уважність, вміння виділяти у висловлюванні головне, відповідальність, ввічливість, уміння ставити цілі, планувати діяльність, розподіляти функції та інші вміння, які забезпечать курсантам успішність як під час навчання, так і у майбутній професійній діяльності (Семеряк, 2018: 3). Залежно від індивідуальних особливостей курсантів рекомендовано диференціювати вправи і завдання за складністю для поступового розвитку у них мовленнєвих навичок та умінь, а також технічної грамотності. З метою підвищення ефективності процесу навчання необхідно використовувати сучасні засоби навчання, у тому числі технічні, зокрема: комп'ютери, планшети, програмне забезпечення, електронні підручники і посібники, відеоматеріали, соціальні мережі, сучасні навчальні платформи, можливості інтернету.

Висновки. Використання перелічених засобів навчання дасть змогу стати на шлях вирішення проблем активізації навчального процесу вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ військового профілю та посилити мотивацію курсантів до навчання і самонавчання. А саме сприятиме ефективності процесу взаємопов'язаного формування компетентності у професійно орієнтованому говорінні та інформаційно-комунікаційної компетентності у майбутніх фахівців військової справи. Процес активізації навчання іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі вбачається у максимальному використанні нових інформаційних технологій, а саме комп'ютерних навчальних засобів, які дають змогу подавати мовний матеріал у різних формах, розвивати навички говоріння, навчати обговорювати матеріали інформаційних сайтів, працювати з довідковою інформацією. Вдале поєднання нових і класичних методів навчання, набуття інноваційного досвіду дасть змогу інтенсифікувати навички говоріння під час навчання іноземної мови, зробить їх більш розвинутими та інформаційно ємними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авсюкевич Ю.С. Методика навчання презентації англійською мовою студентів економічних спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2009. 303 с.
2. Березнева І.М. Особливості формування критичного мислення курсантів військового закладу вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2018. Вип. 63. С. 10–13.
3. Дьячкова Я.О. Формування професійно спрямованої англомовної компетентності в говорінні у майбутніх правознавців: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2014. 317 с.
4. Ніколаєв С.Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Микитенко Н.О. Технологія формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2011. 411 с.
6. Семеряк І.З. Соціокогнітивний підхід до формування стратегій іншомовного професійного орієнтованого спілкування майбутніх програмістів з використанням інтернету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2016. 19 с.

7. Черниш В.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англо-мовної компетенції в говорінні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2015. 622 с.
8. Borisko, N., Gutnik, W., Klimentjewa, M., Ignatenko, T., IwanenkoS., Lasorenko, O. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. Kiew, 2004. 256 S.
9. Dudeney G. The Internet and the Language Classroom: A Practical Guide for Teachers. 2nd ed. Cambridge University Press, 2007. 182 p.
10. Stanley G. Language Learning with Technology: Ideas for Integrating
11. Technology in the Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 249 p.

REFERENCES

1. Avsiukevych Yu.S. Metodyka navchannia prezentatsii anhliiskoiu movoiu studentiv ekonomichnykh spetsialnostei [Methods of teaching presentations in English to students of economic specialties]: dys. ... kand. ped. nauk:13.00.02 / Kyiv. nats. lnhv. un-t. Kyiv, 2009. 303 s. [in Ukrainian].
2. Berezneva I.M. Osoblyvosti formuvannia krytychnoho myslennia kursantiv viiskovoho zakladu vyshchoi osvity v protsesi vyvchennia inozemnoi movy. [Features of formation of critical thinking of cadets of a military institution of higher education in the process of learning a foreign language]. Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5 «Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy». 2018. Vyp. 63. S. 10–13. [in Ukrainian].
3. Diachkova Ya.O. Formuvannia profesiino spriamovanoi anhlmovnoi kompetentnosti v hovorinni u maibutnikh pravoznavtsiv [Formation of professionally oriented English-speaking competence in future jurists]: dys. ... kand. ped. nauk:/ Kyiv. nats. lnhv. un-t. Kyiv, 2014. 317 s. [in Ukrainian].
4. Nikolaiev S.Yu. Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European Recommendations for Language Education: Study, Teaching, Assessment]. Kyiv: Lenvit, 2003. 273 s. [in Ukrainian].
5. Mykytenko N.O. Tekhnolohiia formuvannia inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv pryrodnychoho profilii: monohrafiia [Technology of formation of foreign language professional competence of future specialists of natural profile: monograph]. Ternopil: TNPU, 2011. 411s. [in Ukrainian].
6. Semeriak I.Z. Sotsiokohnityvnyi pidkhid do formuvannia stratehii inshomovnoho profesiinoho oriietovanoho spilkuvannia maibutnikh prohramistiv z vykorystanniam internetu [Sociocognitive approach to the formation of strategies for foreign language professional-oriented communication of future programmers using the Internet]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Ternop. nats. ped. un-t im. V. Hnatiuka. Ternopil, 2016. 19 s. [in Ukrainian].
7. Chernysh V.V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannia u maibutnikh uchyteliv profesiino oriietovanoi anhlmovnoi kompetentsii v hovorinni [Theoretical and methodological principles of formation of future teachers of professionally oriented English-speaking competence in speaking]: dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.02 / Kyiv. nats. lnhv. un-t. Kyiv, 2015. 622 s. [in Ukrainian].
8. Borisko, N., Gutnik, W., Klimentjewa, M., Ignatenko, T., IwanenkoS., Lasorenko, O. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. Kiew, 2004. 256 S. [in German].
9. Dudeney G. The Internet and the Language Classroom: A Practical Guide for Teachers. 2nd ed. Cambridge University Press, 2007. 182 p.
10. Stanley G. Language Learning with Technology: Ideas for Integrating
11. Technology in the Classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 249 p.